

ELŐSZÓ.

Alig van ország, mely több természeti, történelmi és népéleti kincscsel bírna, mint a Kárpátok által körülölelt magyar haza; alig van ország, mely az észlelve vizsgálódónak több érdeket nyujtana, mint hazánk, s mégis alig van a civilizáció körvonalába foglalt, sőt még azon kívül eső terület is, mely oly kevéssé lenne ismerve és méltányolva, mint éppen hazánk. Pedig volt idő, midőn egész Európa rettegte hatalmunkat; de elvonult azon kor, midőn a föld népei nyugalmukból felzavartatva, utra keltek uj haza és zsákmány felett tépelődni egymással; s ha ezen vad harcziás korra hivatkozunk lehet, ha a népvándorlás árjával Európára lerobogott fajunk e népzürbe bejátszott működésében, a dicsőség és erőnek hatalmas kinyomata mellett, az ázsiai szilajságot is találjuk, azért nem kell pirulnunk, mert ilyen volt akkor minden nép, ilyen volt a kor jellege, s tábori lovaikon ülő, vad kegyetleneknek festett eldődeink világrendítő harcziainak meg volt azon erkölcsi eredménye, hogy e harcziók egészen hullámzásba hozták az eltiprott népeket, mely néphullámzás, s Attila hatalmas fegyvere leromboló Rómának a népek fejére nőtt zsarnoki hatalmát; elegyengeté a népcsoportulások és szabad intézvényü országok alakulhatásának utait. A szabadságvesztett Nyugotnak Kelet e hős fiai meghozák az ujjászületés elemeit, megsemmisíték a multat, elegyengeték a jövő utait, s Európa elvénült törzsébe uj termő ágat oltának, mely csakhamar meghozá a szabadságnak üdvös gyümölcsseit, mert Ázsia e kibocsájtott népraja kitombolván magát, el- és újból visszatérve e megkedvelt, e küzdteréül kijelölt hazába, miután a népek felbomlott egyensulya a zsarnokság romjai felett helyre állt, ők is letelepültek s elfogadták a helyzetök igényelte keresztény vallást, nyugati szokásokat és műveltséget, s itt a művelt világ, a polgárosodott társadalom véghatárainál, a szabad intézvényeknek hatalmas előöreiként álltak annyi vészes századokon át, és áldozták legnemesebb vérüket a fenyegetett szabadság és polgárosodás oltalmára.

Szép és nemes volt e hivatás, dicső és magasztos a szerep, melyet a magyar nép Európa történelmében játszott; saját érdekeit fajrokonságát tagadá meg, hogy az uj haza által testvéresült népek polgári és vallási szabadságát oltalmazza az eltiprással és eliszapodással fenyegető ozmanismus ellen. Ázsia szülöttjei Ázsia vészes viharai ellen fedezték Európát, s egy Hunyadi János, egy Kapisztrán, egy Mátyás király, egy Kinizsi, egy Zrínyi, oly fénycsillagok, melyek nem csak a mi egünkön, hanem Európa egén tündökölnék, ők nem csak magyar, hanem világ hősök, s megérdemelnék, hogy a legtávolibb országokban is emlékszoبراik tündököljenek.

Ha itt nagy multunkra hivatkozunk, ha a jelen eltörpülésének közepette távoli fény után kapkodunk, azt nem dicsvágy- és önfitogtatásból tesszük. mert a valódi érdem szerény szokott lenni, s ilyen nemzetünk jelleme is, hanem tesszük azért, mert a mult iránytűje a jelennek, mert a népeknek szükség visszapillantaniok multjokra, hogy jövőjökkel tisztában lehessenek, s főként nekünk, hogy a jelen bizonytalanságának ködében tájékozhatassuk magunkat, szükség a mult nagyság feltételezte hatalom és önbizalom érzetével felvérteznünk magunkat, hogy az átalakulás e nagy korszakában a szabad országok születésének bekövetkezendő nép zürjében hivatásunk jelölte kötelmeinkkel számolhatassuk, és a ránk bizott előörsi állást, mely az egész biztonságának főfeltétele, ezután is megtarthassuk.

Népünk ily hivatását felismerte, s most midőn hosszas tespedés után szabadság-szeretetének s hősiességének új és fényes bizonyítványát adá, a szabad és szabadságra törő népek zöme is kezd felénk fordulni s velünk érintkezően, minket ismerni igyekeznek.

Ismerni és ismertetni kell tehát elhanyagolt szép hazánk viszonyait, s mindenkinek tehetsége szerint oda kell hatni, hogy Magyarország ne legyen tovább is „terra incognita“.

Hazánknak kétségtelenül legérdekébb részét a Királyhágon inneni (keleti) terület, melynek ma már, — az unio szerencsés végrehajtása után — csupán földrajzi fogalom szerint adjuk az „Erdély“ nevet. Ezen roppant havasok által körülkerített, sok helyt öserdőkkel borított országrész, még vasúttal az eszme- és forgalomterjesztés ezen életereivel nem bírván, legismeretlenebb és legelzártabb, s talán könnyebb az Oceánon túli Amerikába, mint ez irányban a hon véghatárain fekvő Székely földre eljutni.

Pedig e terület az, mely a figyelmet méltán ragadja magához, mert Lacedemonja ez hazánknak, mely Arkádia szépségével bír, melynek dicső népe a spartaiak erényével van felruházva. Felleg vára, s hatalmas védvonala az e hazának, hol hősies szabadság és hazaszeretettel felvértezett keblek alkotnak, miként Spártának, megvívhatlan élő falokat, s bizonytalannak nekünk dicső leonidási példánk, van Termopilánk, Marathonunk és Plateánk; nem szorultunk lelkesítő példákért Hellasra.

És éppen ezen véghatárainkon fekvő legérdekesebb terület, a szép Székely föld az, mely legkevesébb van ismerve, melyről önmagunk is legkevesébbet tudunk. Égető szükségé vált tehát annak felkutatása és ismertetése.

Ezen — bevallom — nagy és nehéz feladat létesítéséhez fogtam én gyenge erővel ugyan, de a legszentebb szándék- és a legernyedetlenebb szorgalommal, járatlan ösvényen indulván el, mit 6 év kitartó szorgalmával és szent törekvésével gyűjthettem, azt hazám oltárára helyezem. Zsenge talán az áldozat, mit a jó indulat, s a honfiktömek átértése nyújt; de hát visszarettenjek-e a feladat nehézségétől, s ha tökélyest, ha teljesen kielégítő nem nyújthatok, hallgassak-e, mint eddig tevők, s e szép országrész ismeretlen maradjon továbbra is?

Nem, azt tennünk nem szabad, s azért a kor intő szavát követem, midőn ezen munkát közre bocsájtom.

E munka hat kötetből áll. Öt azokból az öt székelyszéket, a hatodik a Barcaságot tárgyalja, főtekintettel az azt lakó magyarságra. Mindenik kötethez a szöveget felvilágosító számos kép- és alaprajz van csatolva, melyeket én magam fényképi úton állítottam elő. Fő igyekezetem oda volt irányozva, hogy a vizsgálódásom alatti területnek történeti, népeleti, régészeti s tájirati hí leírását adjam; de mivel czélom nem az volt, hogy csak szaktudósok számára írjak, kerülni igyekeztem az abstract irányt és a szakirodalmi merevséget, sőt az előforduló ily szárazabb leírásokat is igyekeztem a lehetőleg vonzó és élvezhető alakba önteni, főként azért, hogy az ily komolyabb irányu olvasmányt is megkedveltessem a nagyobb olvasóközönséggel. Ez a törekvés választotta vélem a könnyebb és élvezhetőbb elbeszélési modort.

Leírásomban nem ragaszkodtam szigoruan a politikai határokhoz, hanem inkább a természetes vonalokat vettem fel, s azért itt ott kitéréseim által foglalásokat is teszek, remélve, hogy a szellemi téren tett ily „határsértésekért“ neheztelést vonni magamra nem fogok.

Még némely dolgokra nézve kell igazolnom magamat.

E munka nemzetünk elnyomatásának gyászos korszakában iratott, s ha sok helyt a hazafias fájdalom szavakban nyilvánul, az semmi esetre sem illetheti mostani alkotmányos nemzeti kormányunkat, hanem azon letűnt kormányrendszert, mely nemzetünk temetőjévé igyekezett átváltoztatni e szép hazát, s ha itt ott a hazafias feljajdulás és történési, roszalás bus hangjai benmaradtak, azok ezen kárhuzatos rendszer emlékét sujtolják az örök igazságnak elferdíthetetlen ítéletével, s benhagyattak azért, hogy azon kor fájdalmas behatásának emlékét fenntartsák az utódok számára, hogy azok becsülni s szívők vérével is megvédni tudják azon alkotmányt, melynek kivívásában és kiérdemlésében annyit szenvedénk. Továbbá

Én az egyesülés embere vagyok, mert csak az egyesülésben van az erő; én Magyarország és Erdély unióját visszavonhatatlanul bevégzett ténynek tekintem s azért előttem ma „Erdély“ csak mint geográfiai fogalom létezik, s e munka folytán is csak mint ilyen használtatik.

Minden e hazát lakó nemzetiség iránt tisztelet és testvériség tölti el lelkemet; a mult tévedéseire — megjobbulás reményében, — a feledés, a kiengesztelődés fátyolát borítom; azonban a történetnek részrehajlatlan szavát elnémitani nincs hatalmamban. A mi egyik nemzet elnevezését illeti, én e munka folytán az újabb időben felkapott román helyett mindenütt az oláh-ot használom azért, mert nyelvünkön mindig így hívták, s főként azért, mert e munka régészettel is foglalkozván, ott a román kifejezés építészeti műszó, s annak más értelemben való használása csak eszme zavart idézne elő.

És végre önigazolás tekintetéből fel kell azt is emlitenem, hogy több várrom felfedezési érdemét követelem magamnak, oly várromokét is, melyeknek némelyike Kövári László ur „Erdély építészeti emlékei“ *) cziműújabbán kiadott munkájában, az én munkámat megelőzőleg előfordul. Mi akként történhetett meg, hogy Kövári ur kéziratomat csel által kezére kerítvén, az én tudtom, beleegyezésem nélkül kiszedte, felméréseimet, fekráji leírásomat felhasználta, a nélkül, hogy legalább méltányos lett volna egyetlen egyszer is felemlíteni a kutfőt, honnan orozva merített.

Ezekben kívántam röviden indokolni a modort, körvonalozni a czélt, mely e munka megírásánál vezetett. Tudom, hogy az távol van attól, hogy az igényeknek teljesen megfeleljen. Érzem, hogy a kitűzött czélt csak részben közelítém meg. Tudom, hogy a mi hazámnak nyujtok, az csak szerény gyűjteménye a méh-szorgalomnak, sok részben csak egy bevégzetlen adat-tár, de nem tökéletes alkotása a nagyra hivatott lángésznek. Érzem, hogy a legszentebb törekvés és igyekezet nem mindenütt tudta az emelkedett szellem hiányait pótolni. Azonban arról még is meg vagyok győződve, hogy a hat év, melyet e mű létesítésére szentelék, nincs egészen elveszve; hogy e munkában sok olyan van, mi eddigi kutatóink figyelmét kikerülte, sok mű- és emlék-kincse e hazának, mi a feledékenység homályába merült, lett megmentve, s feldolgozandó anyagul kitűzve a jövő tudományosság számára; s főként e kísérletemnek, e szerény kezdeményezésemnek meg van azon érdeme, hogy hű és megbízható, mert én igyekeztem mindennek lelkiismeretesen utánjárni, mindent saját szememmel látva, kellő kritikával leírni.

És most ezen önálló, és a maga nemében uttörő szerény munkámat azon bátorító reménnyel bocsátom nyilvánosság és a részrehajlatlan bírálat elibe, hogy az netaláni hiányai mellett is hasznosan fogja feltárni, ha nem is mesteri, de lehető hű képét a Székelyföldnek, kedves szülőföldemnek, s ha a kép itt ott nem eléggé sikerült, ha azon hézagok mutatkoznának, legyen szabad elnézést remélni a legtisztább ügybuzgalom részére, mely csupán önmagára támaszkodva küzdé ki az eredményt, mit ezennel szerényen felmutat.

LENGYELFALVA, 1868.

ORBÁN BALÁZS.

*) Megjelent Kolozsvártt. 1866-ban 8-ad rétt.